

Nr 21.

Av herr Frändén, om revision av jorddelningslagens bestämmelser angående behandlingen av frågor rörande rätten till vattenområden och fiske vid jorddelningsförrättningar.

Sedan jorddelningslagen år 1928 trädde i kraft hava därav framträtt vissa verkningar, vilka visa, att denna lag beträffande behandlingen av frågor rörande rätten till vattenområden och fiske icke kan anses motsvara de krav, som av olika skäl, vilka här nedan skola utvecklas, böra kunna uppställas på disponerandet av ifrågavarande nyttigheter.

I omförmälda lag har sålunda influtit bestämmelse om, att en skiftad bys olika vattenområden, som vid skiftet lämnats oskiftade, icke vart för sig utan allenast tillsammans utgöra ett skifteslag. Till jämförelse bör erinras, att bl. a. varje annat särskilt undantaget område för gemensamt ändamål är att hänföra till ett skifteslag; t. ex. ett myrtag, en upplagsplats.

Denna olikhet i behandlingen av samfällda områden torde i södra Sverige i allmänhet sakna praktisk betydelse, men har för Norrlands vidkommande skapat förhållanden, vilka ingiva oro och på ett mycket otillfredsställande sätt lösa spörsmål, vilka förekomma och kräva lösning vid ett stort antal jorddelningsförrättningar i norra delarna av landet.

Detta förhållande sammanhänger givetvis med det faktum, att de norrländska byarna mången gång inom sig inrymma ett flertal vattenområden såsom bäckar, åar, tjärnar, sjöar samt älvar. Det torde vara klart, att sådana olika vattenformationer var för sig hava skilda betingelser, när det gäller att eventuellt nyttiggöra deras olika värden, framförallt vattenkraften i strömfall av olika storleksordning samt fisket. Därest detta förhållande medgives, synes det samtidigt vara klart, att dessa rättigheter eller nyttigheter borde kunna behandlas på ett sätt, som särskiljde de olika vattenområdena från varandra på samma sätt som t. ex. ovannämnda samfällda myrtag och upplagsplats, vilka icke tillsammans utan var för sig utgöra ett skifteslag, som äro från varandra helt fristående, ehuru de båda tillyda samma fastigheter.

På grund av lagens avfattning har densamma i vissa fall börjat tillämpas på ett sådant sätt, att det är nödvändigt påvisa några märkliga verkningar därav, när fråga uppkommit att upplåta eller tillägga avstyckat område rätt till eller delaktighet i vattenområde och fiske.

Vidkommande den vanliga överlåtelsen av en fastighets andel i ett samfällt vattenfall, får på grund härav icke fastighets andel enbart i det vattenfall, varom är fråga, överlätas, utan måste fastighetens andel i alla andra vattenområden, det må vara sjöar eller åar med från nyssnämnda vattenfall skilda vattensystem, samtidigt överlätas.

Denna konsekvens av lagen är uppenbart orimlig och direkt skadegörande.

Köparen av vattenfallsandelen önskar icke förvärva andra vattenområden än vattenfallet och säljaren vill givetvis behålla i sin ägo återstående vattenområden, men lagen tvingar säljaren att avhända sig all rätt till alla vattenområden. Det torde även vara klart, att säljaren under dylika förutsättningar icke kan påräkna någon särskild ersättning för de vattenområden lagen påtvingar köparen. Motionären känner fall, där av samma anledning avstyckad jordbruksfastighet avsetts tillerkännas andel i mindre vattenfall avsett för en mindre såg i en å inom en by, men när stamfastighetens ägare för egen del önskade behålla sin andel i ett annat större vattenfall inom en älv inom samma by, kunde den avstyckade fastigheten lagligen icke tilldelas andel enbart i förstnämnda vattenfall, varför resultatet blev, att fastigheten fick vara utan vattenrätt.

Detta förhållande är i högsta grad olyckligt. Det bör även framhållas, att det icke står i överensstämmelse med rättsmedvetandet samt är verklighetsfrämmande.

Det skall medgivas, att frågan teoretiskt kan lösas, nämligen, där fråga är om köp, under förutsättning att vattenfallsköparen samtidigt förvärvar alla andelar i ett vattenfall eller vattenområdena skiftas. Det förra fallet kan enligt vad erfarenheten visar lämpligen icke användas, när det förutsätter en publicitet av det blivande vattenfallsförvärvet, vilken publicitet genast medför omfattande ekonomiska spekulationer av ovidkommande intressen, som lägga hinder i vägen för den legala köparen. Vattenfallen äro som känt lockande spekulationsobjekt och ett offentliggörande av planer på ett vattenfalls tillgodogörande framkallar omedelbart onödiga mellanhänder med därav föranledda komplikationer. Det senare fallet eller att vattenområdena skiftas ifrågakommer mycket sällan. Motionären, som är bosatt i en landsända, som inrymmer några av landets största vattenfall, känner icke något fall, där sådant skifte skett eller kan tänkas komma att ske.

Av det sagda torde framgå, att gällande lag medverkar att fränhända de mindre fastighetsägarna värden, vilka dessa mången gång skulle kunna nyttiggöra för andra ändamål.

Å andra sidan skall understrykas, att förvärvet av vattenfall är en fullt legal och för samhället nyttig handling, varför lagen bör kunna tillrättaläggas så att densamma på ett förnuftigt sätt kan tillgodose såväl köparens som säljarens av vattenfall intressen. Det bör även hållas i sikte, att det allmänna icke avser eller rimligen avsett att genom en snäv lagstiftning hindra överlåtelser av vattenfall, ty det är allom känt, att utbyggnad av stora vattenfall kräva så väldiga kapitalutlägg, att det helt enkelt är uteslutet, att enskilda byar mäkta eller böra taga sådana på sig.

Lagens verklighetsfrämmande inställning till föreliggande frågor beror icke på någon medveten inställning till detta frågekomplex utan därpå, att vid tiden för lagens första tillblivelse behov på klar och ändamålsenlig lagstiftning för förvärv av vattenfall då icke fanns.

Sedan ett par årtionden har emellertid överlåtelse av vattenfall skett i stor omfattning, särskilt av de största och välbelägna. Formerna därför hava varierat. Om i överensstämmelse med tidigare eller nu gällande lagar må vara osagt. Alltjämt förekomma sådana överlåtelse och komma att fortgå så länge det finnes ett outbyggt vattenfall. Vissa former hava dock börjat utkristalliseras, vilka former även givit anledning till denna motion.

När t. ex. det välbekanta Hammarforsen i Indalsälven i Jämtland förvärvades, befanns, att detsamma var samfällt och ägdes av några hundra andelsägare med mer eller mindre klara äganderättshandlingar. Enär såväl förut som nu gällande lag icke medgav inköp av enbart fastighets andel i ett visst vattenfall, måste den utvägen tillgripas, att från varje särskild fastighet avskildes ett mindre jordområde (i detta fall markområden 10 meter i fyrkant, eller i areal etthundra kvm), till vilket område lades vederbörande fastighets andel i det önskvärda vattenfallet. "Hundrakvadratmetersfastigheterna" hade och har givetvis vattenfallsägaren icke något intresse av.

Genom detta fullt lagenliga sätt tillskapades utan någon som helst nytta, men till uppenbara skada för den legitima jorddelningens strävan efter ändamålsenlig jorddelning, några hundra fastigheter utkastade här och var inom därav berörda socken, ofta långt avlägsna från vattendraget, men vardera endast omfattande etthundra kvadratmeter. Vattenfallsandelarna kommo visserligen på en hand genom dessa transaktioner, men olägenheterna för ordningen och redan av fastighetsväsendet inom socknen äro uppenbara. Det anförda exemplet är visserligen ett extremt fall, men liknande fall, ehuru i mindre omfattning, förekomma ofta.

Motionären har sig också bekant, att vattenfallsstyrelsen för ett fåtal år sedan fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet härpå utan att, såvitt känt är, detta föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Det är bekant genom auktoritativa uttalanden, att även lantmäteristyrelsen finner en ändring av dessa bedrövlige förhållanden påkallad.

Det erkännes också numera, att det är meningslöst fästa dessa andelsrättigheter vid visst jordområde.

Men även där fråga är om att upplåta vattenrätt i annan ordning än i andelsform, torde väsentliga förenklingar kunna föreskrivas med frångående av gällande omständliga och opraktiska formaliteter.

Här ovan har avsetts att påvisa jorddelningslagens verkningar vid överlåtelse o. d. av vattenområden, inclusive vattenfall. Härnäst skall uppmärksamheten fästas på följderna av jorddelningslagen beträffande det för Norrland så värdefulla fisket, vilket på flera håll är nödvändigt för folkförsörjningen, särskilt i fjäll- och skogsbyarna, där det gäller att kunna tillvarataga alla möjligheter för en nödortigt bärgning.

Grundtanken i jorddelningslagen beträffande fiske var att söka ordna det så att den, som ägde ett vattenområde eller del därav, ensam skulle äga fisket i samma område. Eller med andra ord, fiskeservitut skulle förhindras. Denna tankegång, att varje bydelägare skulle äga sitt bestämda område, där han ensam ägde och disponerade grund, vatten och fiske låter förträfflig, men medför förhållanden, vilka strida mot sunda förnuftet. I Stockholms skärgård är det förståeligt, att villaägaren-strandägaren vill ensam bestämma och råda över närmaste strandvatten med fiske, men att låta villaägarens synpunkter med sina speciella motiv vara bestämmande för landet i sin helhet får anses felaktigt.

För fisket gälla samma lagbestämmelser som för vattenområden, beträffande vad som inrymmes inom ett skifteslag. Om nu förhållandena äro sådana, att fiske och vattenområden äro samfälliga, kan ett nybildat småbruk icke tilldelas andel t. ex. endast i fisket i den sjö, invid vilket området kan vara beläget, utan måste, där flera vatten finnas, tilldelas andel i alla byns fiskevatten, men samtidigt även andel i vatten och grund. Vatten, grund och fiske anses nämligen enligt den nya lagstiftningen böra utgöra ett oupplösligt helt. Detta medför sådana även för lekmanen uppenbara orimligheter som att det tillfälliga fiskbeståndet eller fiskeplatsen i värde skall jämföras t. ex. med vattenkraften hos det framrinnande vattnet. Båda värdena skola nämligen vid ett eventuellt skifte jämföras, värderas och därefter fördelas.

Lagens otymplighet medför nu mången gång, att småbrukaren som följd därav icke erhåller någon fiskerätt alls. Det är nämligen så, att hemmansägaren mången gång vill tillägga ett avstyckat småbruk rätt att fiska i småbruket angränsande fiskevatten, men däremot icke fiskerätt i byns alla andra vatten. Får hemmansägaren då höra, att hans förslag icke kan genomföras, enär lagen säger så och så, vill han ofta icke vara med om någon tilldelning av fiske alls.

Huvudmotivet härför kan ibland vara det att hemmansägaren t. ex. å skogsmarken har ett skifte, i n o m vilket ett mindre annat vattenområde är beläget. Det torde vara klart, att hemmansägaren med tanke på eldfaran för skogen söker undvika att få för mycket folk springande inom sitt skogsskifte och av detta skäl icke vill tilldela andel i vilket fiskevatten som helst, då ju detta bl. a. skulle kunna medföra fara för skada å hans skog.

Orsaken till att exempelvis småbruket icke kan tillerkännas andel enbart i fiske, även om denna andel skulle omfatta andel i byns alla fiskevatten, är lagstiftarens räddhåga för att om fiskvattensdelning komme att ske, skulle en upplåtelse av enbart andel i fiske medföra, att denne fiskerättsägare väl finge ett särskilt fiskeområde, men att han icke finge äganderätt till grunden och vattnet inom fiskeområdet. Ett fiskeservitut skulle nämligen bliva bildat. Denna grundtanke i lagstiftningen får anses vara icke tillräckligt genomtänkt. Om det vore så att fisken funnes lika talrikt utplanterad inom varje ytenhet av vattenområdet, skulle tankegången kunna försvaras, men enär fisken icke har sådana regelbundna vanor utan tvärtom har mycket ombytliga vanor och behov, synes framgå, att lagen blivit snedvriden.

Fiskvattendelingarnas existensberättigande i nuvarande form är även mycket diskutabel. Man må blott betänka, vilka ändrade förhållanden, som kunna inträffa och på ett avgörande sätt förändra fiskemöjligheterna i vattenområden på grund av landhöjning vid kustvattnen, uppgrundningar genom växter eller slamning, sjöregleringar och anläggning av industrier, som i vattnet utsläppa för fisken skadliga ämnen, allt omständigheter, som kullkasta gjorda beräkningar för avkastningen av ett fiske.

Lagstiftaren synes även hava tänkt sig, att en delning av vattenområden alltid skulle kunna ske på det sätt, att strandägaren fick ett vatten- och fiskeområde invid egen strand. Detta kan av lätt insedda skäl mycket sällan ske. Dels äro i allmänhet få hemmansägare strandägare, dels äro fiskeplatserna utspridda här och var med ojämn tillgång på fiske.

Här ovan har avsetts att påvisa, hurusom denna lagstiftning medför svårigheter för nybildade fastigheter att kunna tillerkännas någon rätt till fiske. Härefter skall å andra sidan påvisas, att samma lagstiftning medför tvång för fiskerättsägaren att avhända sig all fiskerätt, där förhållandena dock äro sådana, att varje behov av tvång saknas. I en by finnes exempelvis flera samfälliga vattenområden, däribland en älv med ett vattenfall. Köpare av detta vattenfall måste som känt är med tanke på blivande tillstånd till vattenkraftanläggning förutom rätt till vattenområde även förvärva erforderlig fiskerätt ovan och nedan kraftverket. Gällande lag tvingar nu vattenfallsköparen förvärva den säljande fastighetens fiskerätt icke endast i älven, där vattenfallet är beläget, utan även i alla övriga vattenområden inom byn.

Det torde även vara uppenbart, att den säljande hemmansägaren icke kan påräkna någon särskild ersättning för en fiskerätt, som lagen påtvingar köparen av vattenfallet. Allrahelst som fiskevärdet normalt är litet vid jämförelse med värdet av vattenfallet.

Det ligger i sakens natur, att fiskevärdet kommer att lida av berörda förhållanden. Frågan om ovannämnda fiskeservitut synes därför uppenbarligen erfordra förnyad omprövning.

Angivna exempel torde visa, att lagen haft verkningar, som icke torde hava förutsetts och säkerligen icke heller avsetts. Jorddelningslagens bestämmelser angående disponerandet av vattenområden och fiske hava sålunda visat sig odelägga värden för de mindre fastighetsägarna, samtidigt som de skenbart gynnade vattenfallsägarna tillagts värden, vilka de icke hava praktisk användning för och vilka värden sålunda icke tillgodogöras i för folkförsörjningen önskvärd omfattning.

Vid Sveriges lantmätareförenings årsmöte föregående år hölls bland annat ett föredrag rörande i denna motion avhandlade frågor.

Efter diskussion beslutade mötet enhälligt att uttala sig för en uppmjuk-

ning av jorddelningslagens bestämmelser angående disponerandet av vattenområden och fiske vid jorddelningsförrättningar.

Slutligen tillåter jag mig framhålla, att särskilt insjöfisket i hög grad synes vara prisgivet åt osäkerhet och allsköns intrång. Det lider av obefintliga eller oklara rättsbegrepp, ligger mångenstädes i träda, då ingen känner sig ha ansvar, och är på det hela taget vildmark.

Särskilt i Norrland är det av stor betydelse att vårda och förkovra tillgångarna, så att de kunna bli till verklig nytta och glädje. De omsorger, som det allmänna nu ägnar åt jord och skog, bör därför utsträckas även till sjöar och vattendrag.

Under åberopande av det anförda hemställer därför undertecknad,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt föranstalta om utredning rörande de åtgärder, som kunna finnas erforderliga för undanröjande av olägenheterna av jorddelningslagens bestämmelser angående behandlingen av frågor om rätten till vattenområden och fiske vid jorddelningsförrättningar, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 12 januari 1934.

A. O. Frändén.
